

UN MARE GÂNDITOR ITALIAN DESPRE
LUPTELE DIN SUD-ESTUL EUROPEI:
GIAMBATTISTA VICO

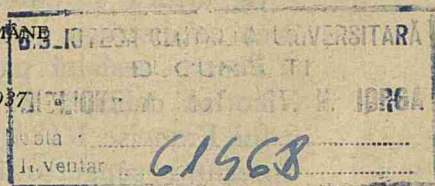
DE

N. IORGA

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

Sedința dela 26 Noembrie 1937

I

În cercetarea operei, așa de nouă, a genialului cugetător Giambattista Vico, numai odată s'a găsit ceva, Klein, prelucrătorul « Istoriei Ungariei » a lui Fessler, care să se oprească, între « operele minore » ale lui, asupra biografiei generalului italian Antonio Caraffa.

Această lucrare, foarte întinsă, peste o sută de pagini de tipar mărunț în ediția ce o am înainte, e de o mare însemnatate, — una de caracter general, pentru înțelegerea operei înseși a lui Vico, cealaltă, în ce privește partea din Europa de care se țin și țările noastre.

Pentru întâia considerație, vedem cum înțelege filosoful istoriei a trata o biografie.

El o face îndreptată spre cele mai largi orizonturi. Intrebuintând izvoare de întâia mână, toată corespondența acestui mare comandant de oștiri, *el privește în toate laturile și, pe lângă aceasta, și adânc în trecut, pentru ca să ajungă la înțelegerea mai deplină a realităților contemporane.*

Astfel îl vom vedea căutând explicația succeselor otomane în Europa, datorite sprijinului creștin, și nu propriei puteri, ca

la 1402, când, după catastrofa Sultanului Baiezid la Angora, corăbii genoveze au readus dincoace de strâmtori pe învinși. Și la acest început al secolului al XVIII-lea numai anumite interese și atitudini creștine permit ca această Impărăție îmbătrânită să se mai ție în picioare ¹⁾).

Vico arată cum a înaintat puterea Turcilor, pe la Belgrad, spre însăși Viena, și expune legăturile lor cu Tatarii, cu Polonii și Muscalii, cu Venețienii, antagonismul cu Habsburgii.

Se caracterizează despotismul Sultanului, care nu are legături decât cu Primul Vizir, asistând numai ascuns la sfaturile miniștrilor săi. Se socot la 40.000 ienicerii, la 400.000 spahiii.

Se critică sistemul de a condamna pe generalii învinși, ceea ce distruge orice inițiativă.

Pentru cealaltă parte, când e vorba de Emeric Tököly, Vico se coboară în trecut până la acțiunea revoluționară a lui Francisc Rákóczy, la conspirația lui Vesselényi, a cărei opresiune sângeroasă face să moară de durere Ștefan Tököly, tatăl frumosului Emeric.

Se trece la acțiunea în Polonia a lui Cara-Mustafă, care va ataca Viena, la amestecul în aceastălaltă țară a trimesului frances Béthune, la Ardealul lui Apaffy și Teleky, la misiunea în tabăra ungurească a lui Saponara. « Regele » Emeric e arătat cucerind Muncaciul, Eperjes, Levencz, Füleky, cu ajutorul Pașei din Buda.

Se ajunge la istoria contemporană a Imperiului otoman, arătând cum Cara-Mustafă s'a ridicat prin femei, și Marele Vizir agresiv e prezintat ca un om lacom și crud, care și-a pus în minte să distrugă insolenta miliție a ienicerilor, aruncându-i în necontenite războaie. De aceea declarația de războiu aruncată Imperiului celuiilalt, al creștinilor. Caprara e trimes la regele Ioan Sobieski, și cu acest prilej se arată, printr'un discurs, ce mare e pericolul pentru creștinătate.

Sultanul oprindu-se la Belgrad, Vizirul merge spre Raab. *Aici Tököly îi da sfatul de a înainta asupra Capitalei austriece, pe când Pașa din Buda era de părere că ar fi mai bine să se atace Polonia, scop care i se pare prea jos lui Cara-Mustafă ²⁾.*

¹⁾ P. 8.

²⁾ V. Iorga, *Geschichte des osmanischen Reichs*, IV, p. 188 și urm.

În apărarea comună, ducele de Lorena apare unit cu Polonii.

Aici se înfățișează pentru întâia și singura oară discuțiile între Turci acolo, la Viena. *Beglerbegul Rumeliei e pentru a se lăsa asediul cetății împărătești și a ieși cu toate puterile în câmp deschis contra despresurătorilor. Dar Cara-Mustafă lasă pe Ieniceri să urmeze asediul.* De aici înfrângerea totală, luarea steagurilor, dintre care unele sânt trimise Papei.

Altă divergență, la creștini, se înseamnă îndată: dacă trebuie să se atace Eperjes sau Neusohl, în timp ce Sobieski ia Granul ¹⁾. Dintre Unguri, Paul Esterházy, care ținea pe sora lui Tököly, se alipește Imperialilor.

II

De aici Caraffa, — care luptase și la Semendria, participă la toate actele dramei.

Intrat în Ordinul de Malta, acest coborîtor al unei mari familii napolitane, e legat întâiu de ruda sa care conduce această miliție de cruciată, având încă în grijă lupta cu Turcii în Mediterana.

Apoi el trece, căsătorindu-se cu fata contesei de Herilla din Cordova, Spaniolă —, ca și compatriotul său Montecuccoli, ca și alți Italieni, așa de mulți, Caprara, Veterani, Marsigli, în serviciul Casei de Austria, care numai astfel poate să-și facă o armată permanentă contra noii ofensive otomane a Chiupruliilor. Lângă cel d'întăiu și lângă Caprara, pe vremea când era Împărăteasă Eleonora, el e întrebuințat la luptele din jurul cetății Kaló, pe care Vico o așează « între Tokaj și Sătmar », și, atacat de Emeric Tököly, regele Ungariei pentru Turci și Francezi, participă, lângă Cașovia, unde se poartă lupta pentru învierea vechiului regat național, la ceea ce biograful numește « jurchense proelium ». Și în Zips el stă în fața întinderii tökölyene.

În acest moment, Caraffa recomanda lupta contra lui Tököly, care arăta Venețienilor că el nu e cu Turcii, ci numai

¹⁾ *Ibid.*, p. 197.

pentru libertatea Ungariei. Și el recomandă Turcilor a cere dela Persani să nu-i atace cât durează asalturile ligii creștine.

În retragere, Vizirul bătut ucide pe Pașa de Buda și pe Aga Ienicerilor ca să nu-l poată pâri, dar la Constantinopol contra lui nu sunt numai Ienicerii, ci și Muftiul, care-l atacă pentrucă a făcut actul profan de a rupe pacea. Astfel se ajunge la executarea lui Cara-Mustafă.

Noul Vizir Ibrahim ¹⁾ trimete pe ceașii Șaitan și Soliman la Împăratul și la regele Poloniei. Dar Cazacii pătrund în Bugeac, — cunoscuta expediție din 1683, cu pribegii moldoveni, — și, pornind dela incursiunile Morlacilor, Veneția se adauge la dușmanii Imperiului Otoman ²⁾.

Se trece la atacurile de la Buda, de la Semendria, de la Neusohl, la luptele dela Vișegrad.

Atunci apare pentru prima oară chestia Ardealului. Acolo contra lui Tököly se întrebuințează puternicul nobil bătrân, raliat la Împăratul, Teleky. Primul e dus la Turci, dar scapă dela dâșii și ațâță pe Sultanul contra Vizirului Ibrahim. În 1686, Caraffa îl va opri dela Muncaciu; e anul când se iau Buda și Seghedinul, după ce se ocupase Szent-Job, lângă Sătmar. La Buda fuseseră 20.000 de călări și 30.000 de pedestri.

Se revine la situația Turcilor, arătându-se muștrările muftiului. Dar nu trebuie să se despereze încă; Venețienii, Polonii, Muscalii, chiar și Împăratul, întâmpină piedeci. Sultanul n'a fost el oare biruitor în primii ani de domnie; de ce n'ar putea să fie și acum? Imperiul e ca un foc care, dacă nu are ce arde, se distruge pe sine.

De frica sorții lui Cara-Mustafă și lui Ibrahim, Vizirul Soliman ³⁾ e pentru pace. Deci se oprește la Belgrad, așteptând ofensiva creștină. Muftiul e exilat într'o insulă pentrucă sfătuiseră războiul. Populația constantinopolitană nu mai vrea să se dea lupte. Dar pacea nu consimte s'o ceară Soliman, tradiția fiind ca ea să fie dorită de dușmani.

Deci Mehmed-Aga vine de la Petrovaradin la Szolnok, unde e Caraffa, cerând să fie expediat la marchizul de Baden în

¹⁾ Carà-Ibrahim; *ibid.*, p. 199.

²⁾ Se citează și Memoriile lui Caraffa, p. 34 și urm.

³⁾ Numirea lui, Iorga, *l. c.*, p. 214.

Viena ¹⁾. I se răspunde că aceasta nu se poate face fiindcă el n'aduce condiții. Caraffa nu admite ca *el* să întrebe la Constantinopol. Cere să i se dea ca garanție capul vechiului său dușman, Tököly, și i se răspunde că acesta e asigurat printr'un act solemn, o *athnamè*; dar, obiectează Italianul, ce valoare poate să aibă aceasta? Totuși el îi va scrie Împăratului, *ca și cum n'ar fi vorba decât de un schimb de captivi*. Chestia e adusă în Consiliul de războiu, la care participă și delegații polon și venețian. Se cer Turcilor propuneri concrete. Ca rezultat ultim, la Turci, Mahmud e aruncat la închisoare ²⁾.

Apare în loc Alexandru Mavrocordat, care e descris așa: «*religione christianus, natione venetus (sic), qui quam plurimas per nationum ora viventes linguas calebat, nec latinae graecaeque prorsus inelegans, sed nativa prudentia et magnarum usu rerum quibus adfuit interpretes in agendis rebus dexter, expediendis consiliis satis acutus, et ob id ipsum apud Turcas non spernendae auctoritatis, quod varia apud eos fortuna iactatus, semper fidi interpretis famam, locumque apud eosdem obtinuit*».

Sosește și un alt Mehmed-Aga (celălalt va fi liberat), istoric (*in historiis versatus satis*), intim al Vizirului, cu scrisori ale acestuia. Și lui i se cere a declara că pacea o doresc Turcii. El obiectează că ajunge faptul pedepsirii începătorilor războiului. Oricum, spune el, ca și Mavrocordat, Imperiul nu va peri. Cu aceeași hotărîre i se răspunde că nimic nu se poate face dacă nu se aduc condiții clare ³⁾.

Oricum, Tököly nu mai are niciun rol; unii îl cred disgrățiat sau mort ⁴⁾. Se discută chiar dacă el e a se da viu sau mort.

Caraffa arată întinderea succeselor alor săi și amenință cu Muscali și Tataři.

Cum războiul urmează, *el crede că trebuie să ieie Oradea*, «frâul Ardealului», acea Orade prin care Turcii au supus acest Ardeal, făcând din principii lui un fel de «Pași tributari».

¹⁾ *Ibid.*, p. 218.

²⁾ P. 50.

³⁾ Cf. Iorga, *l. c.*, p. 229.

⁴⁾ P. 53.

Consiliul de războiu preferă însă să se atace Timișoara și Titel, căci Oradea e prea departe și sunt griji mari, de spre Francesi, la Rin. *Pe la Timișoara s'ar putea ataca Belgradul, lega relații cu Domnii români, strânge pe Ardeleni. S'ar lua Ghiula, Lipova. Caraffa ar trebui să urmeze cursul Murășului.*

Acesta stăruie în planul său. I-ar ajunge 6.000 de oameni. *Odată cetatea dela Oradea luată, suburbiile, de lemn, n'ar putea să reziste. Prin Szt.-Job și Seghedin s'ar avea provizii. În cazul atacului la Timișoara, s'ar aștepta în zădar ajutor dela Domnul muntean, care e slab, fără bani, în țară puțin locuită; poate strânge abia 6.000 de ostași, pe jumătate nearmați, pe cari Turcii îi întrebuințează numai ca o cavalerie ușoară, la velitationes. El n'are nicio cetate. Oricine năvălește, îi capătă supunerea: quare ei subicitur qui eo adpropinquat armatus. Vecinul moldovean, care s'a supus anul trecut, Polonilor, e și mai slab ¹⁾.*

Caraffa nu poate izbuti și e trimes să lupte la Essek. Cu greu e lăsat apoi să atace Erlau și Muncaciul.

Când apare al treilea trimes turcesc, el, continuând sarcina de singur negociator, îi cere Belgradul, Ardealul, Moldova și Țara-Românească. Se arată că Ardealul e al Ungariei, căci dela ei l-au luat Turcii. Se repetă aceleași cereri ²⁾.

Din parte-i, Tököly cere ca, atunci când creștinii vor ataca Belgradul, să i se deie 12.000 de Tatari, cu cari va prăda până la Pojon. I se refuză, pentru că e necesar ca Turcii să fie uniți. Când creștinii nu pot lua Essekul, el se oferă a merge cu câteva mii de Tătari până la Buda. *Atunci intervine marea înfrângere turcească dela Mohács (1687) ³⁾.*

Caraffa asediază acum Erlau ⁴⁾. Dar *la Turci se petrec schimbări mari. În cetate, Siavuş-Paşa ⁵⁾, neplătit, se revoltă. Vizirul Soliman fuge, prin Belgrad, la Constantinopol, urmărit de rebel, care vrea să-i ieie locul. Soliman e în sfârșit ucis și se cere abdicarea Sultanului însuși. Mohammed fuge, cu pajii,*

¹⁾ II, IV.

²⁾ Pp. 68, 70.

³⁾ Iorga, l. c., p. 219.

⁴⁾ De Alep; *ibid.*, p. 223 și urm.

⁵⁾ *Ibid.*, pp. 218—9.

la o moschee (*claustrum*), căutând să ucidă pe frații săi, Soliman și Ahmed, dar e oprit de Bostangi-bașa, care, cu un urmaș al Profetului, îl face să abdice. Soliman, noul Sultan, pare nehotărât, și din nou se ridică ostașii, pentru lefi, și contra lui Siavuş, dar 100.000 de oameni, chemați de un emir, li stau înaintea; multe mii de soldați pier. Un bătrân cuminte, Ismail¹⁾, ajunge Mare Vizir, dar găsește dubla revoltă a lui Osman « Gangianes » (Gheghen, Ieghen²⁾) în Grecia, a unui Gedic (Ghedük), cu hoți, în Asia. După două luni, Vizir ajunge fostul Agă al Ienicerilor, Mustafă³⁾.

În acest moment, după douăzeci de ani de serviciu, Caraffa vrea să plece, arătând *prin ce greșeli s'au pierdut provinciile Ungariei, între care cele românești*⁴⁾: pentru acea fatală libertate care datează de la regele ungar cruciat Andrei. Ajunge a impune abrogarea decretului acestuia, așa încât noul rege al Ungariei, Iosif, să fie recunoscut ca moștenitor al Anei Iagellona.

Decorat cu Lâna de aur, Caraffa, care voia să treacă în Spania, e reținut. Cu Giambattista Doria, el ia în sfârșit Erlau, *ajungând « summus germanici exercitus in Hungaria ac Transylvania dux »*⁵⁾. În această calitate el ia Muncaciul, apărut de văduva lui Francisc Rákóczy și acum soția lui Tököly, Elena Zriny⁶⁾.

III

Aici se intercalează un întreg capitol despre Ardeal.

E vechea Dacie a lui « Decembalus », cu privire la luptele căruia cu Traian se citează strigăte de-ale legionarilor: *Ubi eras, Romanusia, ubi eras? Quantum abfuit ne Roma lugeret, sed vivat Traianus. Providentia Augusti, vere pontificis, virtus romana quid non domuit? Sub iugum ecce rapitur et Danubius.*

¹⁾ Pentru Hogeia-Ismail Nișangiul, *ibid.*, p. 227.

²⁾ *Ibid.*, p. 228 (Ieghen-Osman).

³⁾ P. 73.

⁴⁾ P. 76.

⁵⁾ Pp. 82—83.

⁶⁾ P. 85.

Nonne tibi dixi, Decembale, funestum esto Herculem lacessere? Non recte fecis, tua ipsa quod iaces manu: sed te utcumque Caesar vicit, tulit tibi semper Augur Augustalis ¹⁾).

Vico crede și el în părăsirea Daciei de Adrian.

Acuma sunt, din aceeași Dacie, două țări, una purtând încă numele Romei.

Barbarii pătrund aici: *Romano imperio fatiscente, tres eam nationes invaserunt: Saxones, Ciculi, Hungarique*. Sașii vin de pe la Colonia. Ei au cetățile. Ungurii îi tratează desprețuitor: *Et tamen ab Hungaris (an communi in Germanos odio?) uti vilia mancipia habentur*. Secuii sunt țărani și păstori. Ungurii, războinici, se cred coborâtori ai Sciților.

În fruntea a 30.000 de soldați, prințul de Lorena cere Ardelenilor iernatec. Apaffy îl roagă să rămâie la hotar, ca să nu stârnească pe Tătari. Prințul vine, pe la Timișoara, prin locuri pustii, fără apă. Ocupă Șimlăul și ajunge la Cluj, unde se impune cu forța, și apoi la Sibiiu, unde orașenii se supun. Apaffy chiamă o dietă la Făgăraș, pe când și Alba-Iulia și alte nouă orașe se predau. Se încheie o capitulație (*foedus*) la Ibașfalău (*Palaslava*), promițându-se și tribut și iernatec. Locuitorii orașelor garnisonate, Sibiiul și altele, au voie să iasă. Apaffy și fiul vor rămânea prinți și țara se va considera ca liberă, Sașii conservând cheile cetăților. Se permit și legăturile cu Turcii. În primăvară se va face evacuarea ²⁾).

Când sosește Caraffa, cu Heissler și Veterani, Ardelenii primesc voie dela Turci să ție pe Nemți până ce aceștia vor putea fi goniți. Și aici se aduce ca izvor ceea ce « un călugăr basilitan » a transmis Imperialilor din conversația sa cu « Vajda Laszló Ardeleanul », sol și la Turci, la Poloni, la Germani, și el un Român: *Hic sermo a Vaila (sic) Laslo, Transylvano, viro multis legationibus ad Turcas, Polonos Germanosque defuncto cum monacho basiliano habitus est, quem is ad caesarem ducem transcripsit* ³⁾).

Caraffa nu găsește că era potrivită ocuparea Ardealului, numit odată « mormântul Germanilor ». E o țară cu cetăți

¹⁾ P. 92.

²⁾ Cf. Iorga, *l. c.*, pp. 219—20 (1687).

³⁾ P. 96, nota 1.

deschise: Chioara, Hustul, Braşovul. *Tătarii sunt aproape. Dacă Ardelenii vor simţi că nu vor mai fi liberi, vor fugi în Moldova, în Țara-Românească, în Polonia și Ucraina.* E acolo un trecut de ostași. Făgărașul ar fi ușor de luat, dar Tököly e aproape, sunt multe adăposturi pentru rebeli; ierni grele se așteaptă; la Rin amenință Francezii. E și o țară de multe nații și legi. Pe prințul *ignavus* nu e de pus temei. Ce n'a pățit în lupte cu Tătarii Gheorghe Rákóczy al II-lea! Tătarii aceia nu așteaptă decât o răscoală. E tristă soarta ocupanților siliți să plece. Doar dacă unele contingente favorabile pot ajuta ¹⁾).

Stăpâne de fapt Teleky, care a adus moartea lui Dionisie Bánffy, închiderea lui Bethlen și Csáky la Constantinopol și se laudă că râde de doi Impărați ca să-și salveze Ardealul. Dar rivalitatea cu Tököly, desprețul pentru «stupidul» Apaffy duc spre Imperiali pe moșneagul cu mulți copii, bogat mai mult ca regii.

Tunuri se aduc la Sibiiu, și prințul e somat să spuie ce vrea, acum când e sigur de spre Tătari. Altfel, va fi tratat ca dușman. Oricum, să dea tributul.

Dela el vine Teleky cu Alexe Bethlen și alți doi, din partea provinciei. Se arată că Tătarii vor fi opriți. Se cere doar respectul față de prinț și libertatea religioasă. Discuții pentru provizii în dieta ce se adună.

Dându-se ordine stricte ostașilor, se câștigă Sașii, firește catolicii, *țărani, cari sunt ajutați.*

Caraffa arată situația Țării-Românești. Din șaiszeci de orașe, acum două secole, a rămas doar unul și o mănăstire pe jumătate ruinată, unde e apoi garnizoană. În loc de Curte, două cete turcești. Domnul nu poate vorbi liber cu un străin. Tătarii îi stau pe cap, stricând, prădând. Țara e devastată, oamenii ruinați. Domnul, foarte desprețuit (*contemptissimus*), trebuie să se închine și unui negustor turc ²⁾. În schimb, altfel sunt tratați Ungurii la Imperiali: Paul Eszterhazy are Lâna de aur, Kollonics e cardinal.

¹⁾ P. 98.

²⁾ P. 102.

Dieta ardeleană recunoaște pe Împărat. Caraffa e foarte mulțumit de provinciile ce i se dau. Era gata de iernatec, când prevăzutul pericol tătăresc se produce. Nuredinul pradă în Polonia și în Moldova și amenință să treacă și în Ardeal ¹⁾.

Se chiamă o dietă nouă, care-i pretinde a da o orânduire definitivă provinciei. Nicolae Bethlen, *vir vasti animi*, cere ca primă măsură înlăturarea prințului incapabil. În cuvântarea lui se arată că Tătarii pot intra în Secuime prin trei pasuri, că nu li pasă de cetățile, de pe ale căror ziduri ar privi fără a se mișca, Germanii. Subt regimul de până acum, de cincisprezece ani suferă nobilimea, vechea Constituție fiind distrusă, impozitele acumulându-se.

Din parte-i, un vechiu calvin, Daniel Absalon, recomandă a se trimete aiurea Apáffy și a se reuni Ardealul cu Ungaria, separația dintre aceste două țări fiind originea nenorocirilor ungurești și a trecerii la Turci a Domnilor români, deveniți « *tamquum regum mendicabula* » ²⁾, osândiți la dominația între ruinele orașelor și bielele bordeie: « *misera dulcedine captos inter urbium rudera humilesque casas regnandi* » ³⁾. Dar să nu i se dea Ardealului un guvernator străin, cum a fost Basta, ci Mihail Teleki, pe care-l vrea țara.

Caraffa invocă pactul dela Ibașfalău. El cere o hotărîre. Se ia aceea de a pune Germani în garnizoană la Brașov, Hust, Chioara, Gurghiu și Făgăraș. La dieta din acest oraș, Bethlen se unește la părerea celorlalți și, după discuții de trei zile, se supune dietei o deciziune care e primită. Făgărașul e lăsat însă lui Apáffy, cu dreptul de a ținea 500 de soldați.

Brașovul nu primește însă pe soldați. Apáffy trimete acolo pe Teleki cu trupe de ale sale; Caraffa, bolnav de ochi, pe Veterani. După hotărîrea lăsată prințului, se execută un argintar și alți câțiva.

Acuma, Caraffa nu consimte să mai păstreze și Ungaria și Ardealul, pentru a cărui supunere Împăratul trimete felicitări. Veterani va comanda acolo, șeful lui ajungând a fi pârît

¹⁾ P. 103.

²⁾ Pp. 105—106.

³⁾ *Ibid.*

pentru politica sa în această provincie, unde vine un comisar imperial pentru privilegii. Caraffa recomandă a se lua Caransebeșul ¹⁾.

Șerban Cantacuzino îi trimete generalului imperial, printr'un sol, doi cai. El se adresase Impăratului prin episcopul de Nicopol și Ladislau Csáki, oferind supunerea sa și intervenția la « fratele » Constantin —, de fapt Cantemir, confundat cu Constantin Stolnicul, — din Moldova ²⁾. *Caraffa crede însă că, atâta timp cât nu s'a luat Timișoara, Domnul muntean nu poate fi de niciun folos.* De altfel și el suferă de « infidelitatea grecească ». În două, trei zile Tătarii îi pot prăda țara, lipsită de cetăți. Dacă s'ar trimite în ea puține trupe n'ar fi mai folositori.

El ia, cu Guido Starhenberg, Șoimușul, Făgetul, « Zatvarena », Lipova, unde se ucid multe vite, și Lugojul, în acest an 1688. Ajunge până la Deva. Avea cu el 2.000 de pedestri, 400 de călări ³⁾.

Dar gândul îi este tot la Timișoara, pentru a încunjura pe Șerban-Vodă. E trimis însă aiurea, pentru ca îndată să împace, la Belgrad, unde era Tököly, pe cei doi rivali, marchizul de Baden și prințul de Lorena, ceea ce aduce cucerirea cetății, creștinii de acolo cerând să fie eliberați ⁴⁾, pe când Caraffa ia Titel și se ocupă de Caransebeș ⁵⁾, Caprara cucerind Illoch și Petruvaradinul. Apoi primul e ținut de boala sa de ochi la Seghedin. În acest moment apare pe acest teatru de războiu Eugeniu de Savoia, sub ordinele prințului bavarez ⁶⁾.

În noua împărțire de comandamente, marchizul de Baden e în Slavonia și prințul de Lorena în Bosnia. *Caraffa recomandă din nou a se lega luarea Timișoarei cu ocupația Țării-Românești. Rosturile balcanice n'ar putea veni decât pe urmă ⁷⁾.*

Pe când el e bolnav în Austria, vin la Belgrad noii soli de pace ai Turcilor, Zulficar-Efendi, Mavrocordat și talmaciul

¹⁾ Pp. 108—109.

²⁾ P. 109.

³⁾ Pp. 110—111. Cf. Iorga. *l. c.*, p. 230.

⁴⁾ *Ibid.*

⁵⁾ Pp. 116—117.

⁶⁾ Pp. 120.

⁷⁾ P. 123.

venețian Tommaso Tarsia, care ar fi fost rudă cu diplomatul grec. Caraffa, din parte-i, se gândește la situația ardeleană, unde ar fi bine să vie preoți catolici, să se facă noi cetăți, pentru a ținea în frâu pe Unguri și prin Sârbi; nu uită nici pe Români. Gândul lui merge și până la Ragusa ¹⁾).

Nu se uită invidia polonă, care încearcă a lua Moldova ²⁾), și acțiunea venețiană la Negroponte, unde moare condottierul Königsmark.

În acest timp, la Constantinopol se încearcă restabilirea Sultanului Mohammed, și urmașul său se refugiază, cu Vizirul, la Adrianopol ³⁾).

Dar și la aliații creștini se simte oboseala. Sarcina de a negocia cu Turcii trece deci dela prințul de Lorena la Caraffa. Când solul turc se cere de-a dreptul la Împărat, i se spune că nu poate fi vorba de comunicarea suirii pe tron a unui Sultan fugar. Pentru a avea pacea, să se cedeze: Ungaria, Ardealul, Timișoara, Oradea, Ghiula, Inăul, totul până la Murăș, Kanisza și Szigethul, cu tot ce e dincoace de Drava și de Sava, toată Slavonia, Croația turcă, Serbia, Bosnia și Herțegovina, Bulgaria până în Balcani ori măcar până la Niș, și libertatea Ragusei, și să se dea Tököly. În Țara-Românească, tributară acuma Împăratului, să fie o garnizoană germană. Tătarii să fie opriți.

Se adaugă că Moldova, care a fost prădată de Tătari, care-și are cetățile ocupate de garnizoane turcești, trebuie cerută și ea, dar nu ca să fie păstrată, ci numai ca obiect de schimb.

Se întreabă aliații; reprezentantul lui Sobieski, Potocki, avea numai calitatea de informator ⁴⁾). Discuția are loc între Starhemberg, Kinski și Caraffa.

Încă odată se cere, ca garanție a dispoziției spre pace, predarea lui Tököly.

În schimb, Turcii oferă Împăratului și Venețienilor pacea sau un scurt armistițiu. În acest din urmă caz, fiecare ar

¹⁾ P. 128.

²⁾ Pp. 130—1.

³⁾ Pp. 129—30. Cf. Iorga *l. c.*, p. 228.

⁴⁾ Pp. 38—40.

rămânea cu ce are, iar Ardealul ar avea să plătească un tribut dublu, și Turcilor și Imperialilor. Dacă e vorba însă de pace, să se restituie cuceririle, mai ales Belgradul și Ardealul. Atâta s'ar ceda creștinilor: Camenița, ruinată. Și Caraffa se întreabă dacă nu se explică astfel de pretenții prin tulburările din Constantinopol sau prin războiul dela Rin.

Iată acum pretențiile, altfel nu destul de cunoscute, ale Imperialilor: să se treacă, la Ierusalim, asupra lor privilegiile Grecilor, să se cedeze Venețienilor Eubeia și teritoriul până la râul Cerca și la Boiana, Polonilor Camenița, Împăratului ambele țări românești ¹⁾.

Englezii și Olandezii stăruie de pace pentru a îndrepta pe Imperiali, alături de dâșii, contra lui Ludovic al XIV-lea.

Dar Turcii biruie pe cei doi rebeli și-și refac armata și flota. Liberachi Ierakari ²⁾, — soțul Doamnei Anastasia Duca, — e aruncat asupra Venețienilor în Moreia. Se atacă și Monembasia, fără rezultat. Rușii sunt bătuți de Tătari în Crimeia, abia scăpându-i Cazacii. Războiul nu reîncepe în Moldova, fiindcă nu-l primește dieta polonă; o încercare, la Camenița, dă greș.

Imperialii iau însă Vidinul, la al treilea atac. Marchizul de Baden declară că ar putea, cu 30.000 de oameni, merge până la Constantinopol. Generalul von Holstein pătrunde până la Scoplie, von Herberstein până la « Licka ». Aceasta pe când, în Ungaria, capitula Scoplie ³⁾.

E adevărat că moare promotorul cruciatei, Papa Inocențiu, dar la Rin se câștigă victorie.

Se refuză deci propunerea turcească de a se ceda Timișoara în schimb pentru Belgrad și pentru recunoașterea cuceririlor venețiene ⁴⁾.

Caraffa recomandă a nu se lua iernatec în Bulgaria și Țara-Românească, Turcii nefiind cu totul învinși. Dar Strasser, care înaintează până la Priștina, e bătut și pierde o mie de oameni, Veterani scăpând restul. Atunci Caraffa cere, zădarnic, să se ardă Nișul, părăsindu-l. Argumentul său e că

¹⁾ Cf. Iorga, *l. c.*, p. 243.

²⁾ *Ibid.*, p. 234.

³⁾ *Ibid.* pp. 245, 252.

⁴⁾ P. 140.

aceste cvartire sunt prea departe, și o ofensivă turcească ar putea să reiaie Nișul¹⁾. E păcat să se scoată trupe din Ardeal. Mai bine s'ar întâri Belgradul.

De fapt Vizirul poate lua Nișul. În momentul când Apaffy moare și naționalismul unguresc din Ardeal îmbrățișează pe Tököly, Caraffa recomandă lui Heissler să nu-și împartă trupele. Neurmând acest sfat, generalul german e bătut și prins, împreună cu Doria, — bătălia dela Zârnești — pe Turco-Tătari, împreună și cu Vodă-Brâncoveanu.

Dar marchizul de Baden aleargă în Ardeal și gonește pe Tököly până la Poarta-de-fier. Se așează în provincie Veterani, cu 7.000 de oameni.

Vizirul trimete provizii pe Dunăre, apoi, cu 60.000 de oameni, iea pe rând Vidinul și Semendria (la Niș, Stahremberg avuse doar 3.400 de oameni) și (Octomvrie) Belgradul, de pe urma unei explozii (acolo era Cray, cu 16.000 de Germani). Se apără însă Essekul, și, la urmă, cei 15.000 de Turci se retrag²⁾. Era departe visul Papei de a face serviciul la Constantinopol.

La 1697, marchizul de Baden moare, dar Caraffa, propus, nu vrea moștenirea, deși se adevăraseră prevederile lui, în ce privește pe Tököly.

Restul nu mai privește țările noastre.

¹⁾ Iorga *l. c.*, pp. 245—6.

²⁾ *Ibid.*, p. 252.

C. 91.089.

PREȚUL: LEI 10.

